

УДК 330.341.1:631.11

О. І. Смулка,
аспірант, Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

ВІДОБРАЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ВИТРАТАХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Smulka,
graduate student, Lviv National Agrarian University, Dubliany

DEPICTION OF INNOVATION PROCESSES IN EXPENDITURES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті розглядається поширення окремих видів інновацій у сільськогосподарських підприємствах. У якості критеріїв, що характеризують інноваційні процеси, розглядали зростання виробничих витрат та зміни в їх структурі. Опрацювали інформацію за сукупністю середніх і великих сільськогосподарських підприємств Львівської області. У цих підприємствах виділено галузі з високими темпами зростання технологічної ефективності виробництва, що виступає індикатором їх інноваційного розвитку, — зернову і молочне скотарство. На основі аналізу витрат на виробництво пшениці і молока зроблено висновки про переважання в системі аграрного виробництва процесових інновацій технологічного характеру, пов'язаних з використанням матеріальних оборотних засобів. Показано пряму залежність інтенсивності впровадження технологічних інновацій від розмірів сільськогосподарських підприємств. З'ясовано, що основна маса агровиробників не приділяє належної уваги мотиваційним інноваціям, пов'язаним з розвитком системи оплати праці. За результатами аналізу витрат зроблено висновки про особливості поширення в сільськогосподарських підприємствах технічних, управлінських та маркетингових інновацій. Встановлені залежності між витратами та результатами господарської діяльності поглиблюють розуміння природи інноваційного розвитку товарного сільськогосподарського виробництва.

The article investigates introduction of some kinds of innovations at agricultural enterprises. Criteria, which characterize the innovation processes, include increase of production expenditures and changes in their structure. The research studies the information by a total of medium-size and large agricultural enterprises of Lviv region. Among the enterprises, the author distinguishes the enterprises with high rates of growth of production technological efficiency, which serves as an indicator of their innovative development, i.e. in grain production and dairy breeding. Basing on analysis of expenditures for production of wheat and milk, the work makes conclusions about prevailing of process innovations of technological character in the system of agrarian production. Those innovations are connected with use of material turnover assets. The article demonstrates a direct dependence of the intensity of introduction of technological innovations on sizes of agricultural enterprises. It is confirmed that a considerable share of agrarian producers does not pay much attention to motivating innovations, connected with development of the system of labor payment. According to the results of expenditure analysis, the author makes conclusions about peculiarities of introduction of technical, managerial and marketing innovations at agricultural enterprises. The determined dependencies between expenditures and results of economic activity improve comprehension of the nature of innovative development of commodity agricultural production.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, інновації, види інновацій, витрати, структура витрат.

Key words: agricultural enterprises, innovations, types of innovations, costs, cost structure.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Упродовж останніх років у сільськогосподарських підприємствах України спостерігається помітне зростання технологічної ефективності виробництва. Підвищення більшості показників урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин забезпечили протягом 2010—2016 рр. зростання виробництва продукції сільського господарства (у постійних цінах) з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у півтора рази. Завдяки цим змінам помітно зменшилася частка збиткових підприємств галузі (у 2016 році вона становила 11,7%), збільшився обсяг експорту агропродовольчої продукції, який став

одним із ключових джерел валютних надходжень країни.

Позитивні зрушення стали можливі завдяки запровадженню інновацій сільськогосподарськими товаровиробниками. Удосконалення виробничих технологій, зміцнення матеріально-технічної бази, розвиток системи господарських зв'язків з партнерами по галузі та бізнесу зумовили помітні якісні зміни в системі аграрного виробництва країни. Їх забезпечення потребувало значних коштів. Упродовж останніх років витрати сільськогосподарських підприємств суттєво зросли, відбулися зміни в їх структурі. Через аналіз відповідних показників можна оціни-

ти спрямування і наслідки інноваційної діяльності агровиробників.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методологічні і практичні аспекти інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є предметом уваги багатьох вітчизняних учених. З опублікованих в останні роки праць варто виділити доробок Н.В. Кириченко, К.О. Прокопенко, Я.С. Ларіної, Ю.О. Лупенка, О.В. Мазуренко, Н.С. Танклевської, І.І. Червена, О.В. Шубравської та інших авторів. Вони розглядають інноваційну діяльність як головну детермінанту прогресу, найважливіший чинник розвитку аграрного сектора країни [1, с. 509; 2, с. 5; 3, с. 159].

Учені, розглядаючи чинники, що гальмують розвиток інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах, звертають увагу на недостатній рівень її фінансового забезпечення [4, с. 15; 5, с. 267]. Дослідники відзначають, що особливо гострою проблема браку коштів є для малих і середніх виробників [6, с. 9; 7, с. 30; 8, с. 7]. Водночас Танклевська Н.С. і Кириченко Н.В. стверджують, що вона достатньо актуальна і для великих аграрних підприємств [3, с. 50].

Науковці відзначають відсутність серед офіційних матеріалів Державної служби статистики України інформації про інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств [3, с. 44; 4, с. 11]. Вони пропонують для визначення результативності інноваційного розвитку суб'єктів аграрної діяльності орієнтуватися на показники техніко-технологічної, економічної, соціальної ефективності [2, с. 63—81; 9, с. 354], використовувати в аналізі показники приросту обсягу виробництва, продуктивності праці, рентабельності, економії витрат [3, с. 34—36]. Однак оцінка рівня та зміни витрат як ознаки інноваційного процесу, що розкриває особливості його здійснення в аграрних підприємствах, не набула в наукових публікаціях належного відображення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є встановлення особливостей змін рівня та структури витрат сільськогосподарських підприємств у контексті інноваційної діяльності суб'єктів галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Серед численних класифікацій інновацій виділимо поділ їх на продуктові та процесові. Сільське господарство є галуззю, в якій поява нових видів продукції з принципово новими чи

значно поліпшеними властивостями або способами використання зустрічається доволі рідко. Розвиток вітчизняних сільськогосподарських підприємств, який спостерігаємо упродовж останніх років, є результатом насамперед процесових інновацій. Вони, за трактуванням Державної служби статистики України, пов'язані з впровадженням нового або значно поліпшеного способу виробництва продукції чи його доставки, є результатом значних змін у технології, виробничому устаткуванні [10, с. 138].

За рівнем новизни інновацій в галузі кількісно переважає категорія "нове для підприємства". Сільськогосподарські підприємства здебільшого не є продуцентами інноваційних рішень, а впроваджують уже відомі у світовій чи вітчизняній практиці розробки. Інноваційні технології застосовуються ними переважно у сфері обробки ґрунту, вирощування й утримання худоби, збору та зберігання продукції, її транспортування й реалізації [11, с. 72], вони пов'язані з придбанням сучасних машин і обладнання. У новостворюваних сільськогосподарських підприємствах завдяки зусиллям інвесторів можемо спостерігати інновації з категорії "нове для області".

Серед процесових інновацій, впровадження яких у сільськогосподарських підприємствах відображається у зміні рівня та структури витрат, виділимо:

1. Технологічні, пов'язані з оптимізацією використання матеріальних оборотних засобів. На наявність таких інновацій вказують зміни за статтею "матеріальні витрати" у складі загальних витрат на виробництво сільськогосподарської продукції.

2. Технічні, пов'язані з використанням необоротних активів (сучасної техніки, обладнання, модернізації будівель і споруд). Індикаторами впровадження таких інновацій є зміни в амортизаційних відрахуваннях.

3. Мотиваційні, пов'язані з розвитком системи матеріального стимулювання працівників підприємства. Простежити відповідні зміни можна за динамікою витрат на оплату праці.

4. Управлінські та маркетингові, впровадження яких супроводжується змінами в накладних витратах, що включаються в собівартість реалізованої продукції.

Як зазначали, результативність інновацій відображає зростання ефективності господарювання. Спостерігаємо її й у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. У 2016 році порівняно з 2010 роком урожайність зернових у них зросла удвічі, сої — на 62%, овочів — у півтора рази, середньодобового приросту свиней — на 55%, продуктивності

Таблиця 1. Структура витрат на виробництво окремих видів продукції у сільськогосподарських підприємствах Львівської області*

Показник	2010 р.	2013 р.	2016 р.	2016 р. до 2010 р., рази, +/- п.
Пшениця				
Витрати на 1 га посівів, грн	3197	5561	13868	у 4,34 р.
Частка у виробничих витратах, %:				
оплати праці	6,3	4,5	3,5	- 2,8
матеріальних витрат	73,3	68,9	70,7	- 2,6
у т.ч. насіння	9,7	8,7	5,9	- 3,8
мінеральних добрив	27,2	22,4	28,0	+ 0,8
оплати послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	9,1	15,8	11,6	+ 2,5
амортизації необоротних активів	6,9	5,0	6,0	- 0,9
Частка накладних витрат у повній собівартості реалізованої продукції, %	8,4	12,8	16,9	+ 8,5
Молоко				
Витрати на одну корову молочного стада, грн	5540	10621	23317	у 4,21 р.
Частка у виробничих витратах, %:				
оплати праці	20,2	17,8	13,6	- 6,6
матеріальних витрат	68,5	65,4	71,1	+ 2,6
у т.ч. кормів	48,9	50,3	54,5	+ 5,6
оплати послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	1,8	2,6	3,5	+ 1,7
амортизації необоротних активів	2,9	8,6	8,5	+ 5,6
Частка накладних витрат у повній собівартості реалізованої продукції, %	7,7	5,9	4,0	- 3,7

Примітка: * Розраховано за сукупністю сільськогосподарських підприємств Львівської області, які звітували за формою №50 ст.

коров молочного стада — на 39%. Зростала й економічна ефективність функціонування агро-виробників: рівень рентабельності їх операційної діяльності у 2016 році становив 22,0%, що помітно перевищувало середній по економіці області показник (5,6%).

Аналіз показує, що масштаби впровадження інновацій у розрізі окремих галузей сільськогосподарського виробництва є неоднаковими. В одних інтерес до процесових інновацій проявляє значна кількість виробників відповідного виду продукції, у інших їх впровадженням займаються окремі суб'єкти господарювання. Та загалом інновації забезпечили доволі помітні зміни в системі товарного аграрного виробництва області.

У сільськогосподарських підприємствах Львівської області виділяються відносно високими темпами зростання технологічної ефективності серед рослинницьких галузей — зерновиробництво, серед тваринницьких — молочне скотарство. На прикладі цих галузей проаналізуємо зміни у витратах підприємств, які виступають індикаторами інноваційних змін (табл. 1).

Виробничі витрати з розрахунку на 1 га пшениці в сільськогосподарських підприємствах Львівської області упродовж 2010—2016 років зросли в 4,3 рази, з розрахунку на одну корову

молочного стада — в 4,2 рази. Темпи їх зростання перевищували темпи інфляції, що свідчить про поліпшення ресурсного забезпечення суб'єктів господарювання, яке у свою чергу забезпечило інноваційні зміни у їх діяльності.

Близько 70% у структурі витрат на виробництво основних видів сільськогосподарської продукції займають матеріальні витрати. Високі темпи їх зростання протягом досліджуваного періоду (у 4,2 рази на 1 га пшениці, у 4,4 рази на одну корову) вказують на значимість технологічних інновацій, пов'язаних з використанням матеріальних оборотних засобів. Зокрема ріст урожайності пшениці забезпечено збільшенням внесення мінеральних добрив, вартість яких становила більше чверті у структурі виробничих витрат. Зростання вартості кормів у структурі витрат на виробництво молока вказує на вагому роль інновацій у системі годівлі тварин.

Дієвість технологічних інновацій, пов'язаних зі зростанням матеріальних витрат, їх вплив на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції засвідчують результати проведеного нами кореляційно-регресійного аналізу з використанням даних у розрізі аграрних підприємств Львівської області. Встановлено, що спостерігається прямий зв'язок між рівнем матеріальних витрат на одиницю посівної площі та поголів'я тварин і технологічною ефективністю виробництва пшениці й молока. Його описують наступні рівняння регресії:

$$Y_{x_1} = 16,802 + 0,0032x_1 \quad (1);$$

$$Y_{x_2} = 1868 + 0,176x_2 \quad (2),$$

де Y_{x_1} — урожайність пшениці, ц/га; Y_{x_2} — надій молока на одну корову молочного стада, кг; x_1, x_2 — матеріальні витрати з розрахунку відповідно на 1 га посівів пшениці та на одну корову, грн.

Коефіцієнти кореляції ($r_1 = 0,82$; $r_2 = 0,85$) вказують на наявність тісного зв'язку між досліджуваними ознаками, що й підтверджує зроблений висновок про суттєвість впливу втілених в матеріальних витратах інновацій на результати виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

Придбання нової сільськогосподарської техніки, переважно зарубіжного виробництва, забезпечує удосконалення технологій виробництва продукції рослинництва. Однак у структурі витрат на вирощування пшениці у підприємствах Львівської області не спостерігали зро-

Таблиця 2. Залежність формування витрат та ефективності виробництва окремих видів продукції від розмірів сільськогосподарських підприємств Львівської області, 2016 р.*

Показник	Квнтильна (20%) група підприємств за виручкою від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг					За сукупністю
	1	2	3	4	5	
Пшениця						
Обсяг витрат на 1 га посівів, грн	6337	8394	10894	11100	15395	13868
у т.ч. оплата праці	474	318	610	362	521	488
оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	387	582	873	943	1941	1605
амортизація необоротних активів	164	350	508	407	1009	826
Обсяг накладних витрат у розрахунку на 1 ц реалізованої продукції, грн	21	35	17	18	66	54
Урожайність, ц/га	27,1	34,1	45,6	47,1	56,0	52,3
Ціна реалізації 1 ц, грн	284	283	319	295	359	344
Рівень рентабельності, %	5,7	-4,2	25,8	16,9	5,9	7,9
Молоко						
Обсяг витрат на одну корову молочного стада, грн	7813	13897	15023	11693	30560	23317
у т.ч. оплата праці	657	2519	3060	1807	3750	3164
оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	557	1240	951	110	1116	818
амортизація необоротних активів	236	247	1658	144	2946	1986
Обсяг накладних витрат у розрахунку на 1 ц реалізованої продукції, грн	128	40	44	27	9	19
Надій молока на одну корову молочного стада, кг	2896	3705	4030	3299	6069	5053
Ціна реалізації 1 ц, грн	480	463	550	465	596	568
Рівень рентабельності молока, %	23,1	11,8	28,5	25,3	20,8	21,1

Примітка: * Розраховано за сукупністю сільськогосподарських підприємств Львівської області, які звітували за формою №50 ст.

стання амортизації необоротних активів, що мало би свідчити про поширення технічних інновацій у зерновиробництві. У зв'язку з цим слід звернути увагу на високу питому вагу в структурі виробничих витрати оплати послуг і робіт сторонніх організацій. Вона вказує на те, що інновації в технічному забезпеченні виробництва продукції рослинництва часто здійснюються через аутсорсинг. У такій організації використання техніки проявляється одна з особливостей трансферу інновацій в галузі.

Наведені в таблиці 1 дані вказують на помітне зменшення упродовж досліджуваного періоду у структурі витрат сільськогосподарських підприємств видатків на оплату праці. Отже, мотиваційні інновації, пов'язані з удосконаленням системи матеріального стимулювання працівників, не знаходять достатнього поширення в галузі. Звичайно, зростання оплати праці тут спостерігається, однак вирішення проблем соціального характеру нечасто розглядається менеджерами аграрних підприємств серед інструментів, що можуть бути використані для зміцнення власної конкурентоспроможності.

Розглянемо динаміку частки накладних витрат у повній собівартості реалізованої продукції. Відповідні видатки не включаються до виробничої собівартості. В основному вони

формується з адміністративних витрат та витрат на збут і в значно меншій мірі — з відсотків за кредити та відсотків і винагород за лізингову діяльність [12]. Збільшення цих витрат вважаємо індикатором запровадження управлінських та маркетингових інновацій у діяльності сільськогосподарських підприємств.

Упродовж останніх років спостерігалось стрімке зростання частки накладних витрат у повній собівартості реалізованої пшениці та їх зниження у повній собівартості реалізованого молока. Це вказує на відмінності в реалізації маркетингових та управлінських інновацій у рослинницькій і тваринницькій галузях. У рослинництві, зокрема зерновиробництві, зростають витрати на збут, оскільки сільськогосподарські підприємства мають певну можливість вибирати канал і термін реалізації продукції. Натомість реалізація сировинного молока здійснюється майже повністю переробним підприємствам, і витрати агровиробників на організацію його продажу, а отже, й інновації маркетингового характеру в молочному скотарстві майже відсутні. У сільськогосподарських підприємствах із виключно чи переважно рослинницькою спеціалізацією адміністративні витрати з розрахунку на одиницю виробленої продукції є відносно високими. Ці підприємства проявляють схильність до управлінських інно-

вацій, що супроводжуються зростанням витрат на відповідну діяльність.

Одним із чинників, що впливає на впровадження інновацій в аграрному виробництві, є розмір суб'єкта господарювання. Для з'ясування відповідних залежностей нами застосовано аналітичне групування сільськогосподарських підприємств Львівської області, які звітували за формою № 50 ст (табл. 2). Усю їх сукупність розділили на п'ять рівних (квінтільних) груп за виручкою від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг. Обсяг цієї виручки є критерієм розмірів підприємства. Отже, у першу групу увійшли 20% найменших підприємств (з найменшою виручкою), у п'яту — 20% найбільших.

Спостерігається чітко виражена пряма залежність між розміром сільськогосподарських підприємств та здійснюваними ними витратами на 1 га посівів та одиницю поголів'я тварин. Зокрема відхилення у витратах на 1 га посівів пшениці у квінтільних групах найбільших і найменших підприємств у 2016 році становила 2,4 рази, у витратах на одну корову — 3,9 рази. Очевидно, що можливості великих за розмірами підприємств до впровадження інновацій значно вищі, аніж відносно менших суб'єктів господарювання, причому у тваринницьких галузях ця диференціація проявляється більшою мірою.

Спостерігається тісний зв'язок між рівнем витрат і технологічною ефективністю виробництва. Це підтверджує зроблений вище висновок про ефективність технологічних інновацій, перевагу від впровадження яких отримують насамперед великі за розмірами підприємства. Значно меншою мірою простежується залежність між розмірами підприємств і рівнем витрат на оплату праці. Натомість вбачаємо позитивний вплив накладних витрат на формування ціни продажу пшениці. Судячи з варіації рівня амортизаційних відрахувань, великі за розмірами підприємства вкладають значні кошти у зміцнення своєї матеріально-технічної бази. Вони активніше користуються послугами сторонніх організацій при вирощуванні зернових культур, тоді як у молочному скотарстві зв'язок між відповідними ознаками практично не простежується.

Привертає увагу відсутність чітко вираженого впливу рівня виробничих витрат і розмірів підприємств на економічну ефективність виробництва, критерієм якої є рівень рентабельності. Доходимо висновку, що позитивний вплив інновацій простежується насамперед у зростанні показників урожайності культур і продуктивності тварин. Відсутність достатньо помітного економічного ефекту пов'язана як з

недостатньою увагою до інших видів інновацій, окрім технологічних, так і з нестабільністю середовища функціонування сільськогосподарських підприємств, яка не забезпечує швидкої трансформації технологічного ефекту в економічний.

ВИСНОВКИ

У сільськогосподарських підприємствах переважають процесові інновації технологічного характеру, пов'язані з використанням матеріальних оборотних засобів. Впровадження цих інновацій супроводжується зростанням матеріальних витрат, вплив яких на формування урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин є доволі помітним.

Поширення інших видів інновацій у сільськогосподарських підприємствах є доволі нерівномірним. Інтенсивність впровадження технологічних інновацій прямо залежить від розмірів сільськогосподарських підприємств. Технічні інновації, пов'язані зі зміцненням матеріально-технічної бази спостерігаємо переважно в найбільших за розмірами підприємствах. Управлінські та маркетингові інновації набули певного поширення в зерновиробництві, тоді як у скотарстві їх вплив не надто помітний. Серед закономірностей виділимо той факт, що основна маса агропромисловців не приділяє належної уваги мотиваційним інноваціям, пов'язаним з розвитком системи оплати праці. Однією з особливостей трансферу інновацій у галузі є розвиток сервісного обслуговування на засадах аутсорсингу.

Нерівномірність трансферу окремих видів інновацій у сільськогосподарських підприємствах породжує певні диспропорції у системі аграрного виробництва. Водночас окремі інновації не можуть бути рекомендовані усім без винятку агропромисловцям. Їх впровадження залежить від спеціалізації та розмірів суб'єктів господарювання.

Література:

1. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи / [Дупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін.]. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2014. — 516 с.
2. Мазуренко О.В. Розвиток інноваційно-орієнтованого свинарства: монографія. — К. ННЦ ІАЕ, 2017. — 360 с.
3. Танклевська Н.С. Активізація та ефективність впровадження інновацій аграрними підприємствами: монографія / Н.С. Танклевська, Н.В. Кириченко. — Херсон: Грінь Д. С., 2015. — 216 с.

4. Калачова І.В. Інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств: перешкоди та напрями розвитку / І.В. Калачова, О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Статистика України. — 2013. — № 1. — С. 10—16.

5. Ларіна Я.С. Інноваційні стратегії розвитку підприємств аграрного сектора економіки України / Я.С. Ларіна // Економічні інновації. — 2015. — Вип. 60 (1). — С. 260—269.

6. Єрмаков О.Ю. Фінансово-інвестиційне забезпечення виробничих інновацій та соціальної відповідальності аграрних підприємств / О.Ю. Єрмаков, М.М. Ігнатенко // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 18. — С. 7—10.

7. Материнська О.А. Стратегічні засади інноваційного розвитку виробництва зерна сільськогосподарськими підприємствами / О.А. Материнська // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2017. — № 5. — С. 26—34.

8. Червен І.І. Активізація інноваційної діяльності — найважливіший напрямок підвищення ефективності аграрного виробництва / І.І. Червен, М.І. Кареба // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2013. — Вип. 2. — С. 3—10.

9. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України: монографія / Н.М. Сіренко. — Миколаїв: [Дизайн та поліграфія], 2010. — 416 с.

10. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — К. [б. в.], 2017. — 140 с. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

11. Шубравська О.В. Поширення агроінновацій у контексті забезпечення ефективного галузевого зростання / О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка АПК. — 2018. — № 2. — С. 71—76.

12. Яців І.Б. Вплив накладних витрат на формування повної собівартості реалізованої сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс] / І.Б. Яців, С.Ф. Яців // Ефективна економіка. — 2017. — № 4. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5524>

References:

1. Lupenko, Yu.O. Malik, M.J. and Shpykuliak, O.H. (2014), Innovatsijne zabezpechennia rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrainy: problemy ta perspektyvy [Innovative support for the development of agriculture in Ukraine: problems and prospects], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.

2. Mazurenko, O.V. (2017), Rozvytok innovatsijno-orijentovanoho svynarstva [Development of innovation-oriented pig breeding], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.

3. Tanklevs'ka, N.S. and Kyrychenko, N.V. (2015), Aktyvizatsiia ta efektyvnist' vprovadzhennia innovatsij ahrarnymy pidpryemstvamy [Activation and efficiency of the introduction of innovations by agrarian enterprises], Hrin' D.S., Kherson, Ukraine.

4. Kalachova, I.V., Shubravs'ka, O.V. and Prokopenko, K.O. (2013), "Innovation Activity of Agricultural Enterprises: Obstacles and Lines of Development", Statistics of Ukraine, vol. 1, pp. 10—16.

5. Larina, Ya.S. (2015), "Innovative strategies of enterprises in the agricultural sector of Ukraine", Ekonomichni innovatsii, vol. 60 (1), pp. 260—269.

6. Yermakov, O.Yu. and Ihnatenko, M.M. (2015), "Financial and investment support industrial innovation and social responsibility of agricultural enterprises", Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 18, pp. 7—10.

7. Materyns'ka, O.A. (2017), "Strategic foundations of innovative development of grain producing agricultural enterprises", Economy. Finances. Management: actual issues of science and practical activity, vol. 5, pp. 26—34.

8. Cherven, I.I. and Kareba, M.I. (2013), "Activation of innovations — the most important way to improve the efficiency of agricultural production", Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia, vol. 2, pp. 3—10.

9. Sirenko, N.M. (2010), Upravlinnia stratehiieiu innovatsijnoho rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy [Management of the Innovative Development Strategy of the Agrarian Sector of the Ukrainian Economy], Dydzajn ta polihrafiia, Mykolaiv, Ukraine.

10. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Naukova ta innovatsijna diial'nist' v Ukraini 2016. Statystychnyj zbirnyk" [Research and innovation activity in Ukraine 2017. Statistical yearbook], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (Accessed 1 August 2018).

11. Shubravs'ka, O.V. and Prokopenko, K.O. (2018), "Distribution of agrarian novations in the context of effective branch growth", Ekonomika APK, vol. 2, pp. 71—76.

12. Yatsiv, I.B. and Yatsiv, S.F. (2017), "Impact of overhead expenses on formation of full costs of sold agricultural products", Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5524> (Accessed 1 August 2018).

Стаття надійшла до редакції 30.08.2018 р.